

מעדני כתא

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

חודש הרחמים והסליחות תש"פ ♦ גליון 50

בענין ברכת כהנים האם בעינין שכל היד יהיה כנגד הכתפיים ולענין את ישראל ולענין כל תוסין

עכ"ל, וכ"כ בס' באר שבע עמ"ס סוטה (ל"ז): באותו לשון ממש, והנה מדייט לקרא דתפילין וכתבו דכל הזרוע מקרי יד לכאורה כוונתם ז"ל לסוגיא דערין (י"ט): דמהאי קרא ילפינן דסתם יד היינו עם הזרוע, ואפשר דקשיא להו להמבי"ט והב"ש דאפשר דסגי שיהיו רק כפות הידים כנגד כתפיהם מ"ט לא סגי שיהיו כפות היד כנגד החזה הלא בהכי נמי חשיב מוגבהים ממזבם הרגיל ולמה צריך להגביה הידים כנגד הכתפיים, אבל אי בעינן שיהיו הידים כנגד הכתפיים נחא ד"ל דלא חשיב שהגביה היד טרם נשאה מול כתפיו דמקום היד הרגיל אינה רק כשהיא שמוטה לצדי גופו כיון דהרבה פעולות נעשין בהגבהה פורתא של היד, ולפיכך פירשו דל' וישא את ידיו מתפרש גם על היד עם הזרוע ולזה הביאו רא' מקרא דוקשרתם לאות על ירך דזרועות בכלל ידים דקרא¹.

יבואר דבגמ' מנחות בעינן ילפונא דידך האמור בתפילין הוא בגובה היד

והנה בגמ' מנחות (דף ל"ז): איתא אמר מר ירך זו קיבורת מנלן דת"ר על ירך זו גובה שביד אתה אומר זו גובה שביד או אינו אלא על ירך ממש אמרה תורה הנח תפילין ביד והנח תפילין בראש מה להלן בגובה שבראש אף כאן בגובה שביד רבי אליעזר אומר אינו צריך הרי הוא אומר והיה לך לאות לך לאות ולא לאחרים לאות ר' יצחק אומר אינו צריך הרי הוא אומר ושמתם את דברי אלה על לבבכם וקשרתם שתהא שימה כנגד הלב, ע"כ, ומבואר לכאורה שהמכוון של יד בתורה אינה הזרוע העליונה, אלא דבתפילין יליף דבעינו בגובה שביד אבל בסתמא אפשר שהוא בכפיו לחוד וא"כ אפשר דברכת כהנים סגי בהרמת הכפיים לבד ומנ"ל דבעינן כנגד הכתפיים כמש"כ המבי"ט².

אמנם ערכין (דף י"ט): איתא ת"ר משקל ידי ומשקל רגלי עלי רבי יהודה אומר מביא חבית וממלא מים ומכניס ביד עד האציל והוא המרפק, ובגמ' שם איתא ורמינהו קידוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק ופרש"י היינו עד חיבור היד עם הזרוע, ותרצו דאורייתא עד הפרק, בנדרים הלך אחר לשון בני אדם, ומקשינן דאורייתא עד הפרק והא גבי תפילין דכתיב ירך ותנא דבי מנשה ירך זו קיבורת, דאורייתא קיבורת מולה בנדרים הלך אחר לשון בני אדם, וקידוש ידים ורגלים במקדש הילכתא גמירי לה, ע"כ, ומבואר דיד סתמא בתורה הוא עד הכתף כמו בתפילין, אלא דקדוש ידים ורגלים במקדש הלכתא גמירי לה דאינו אלא עד חבור היד עם הזרוע, וצריך לומר שאחר שגילתה התורה שבתפילין בעי קבורת ע"כ שידך האמור בקרא הוא כל היד והוא גילוי לכוונת היד האמור בקרא.

ואפשר דס"ל נמי להמבי"ט והב"ש דלשון וישא אהרן את ידיו דבעינן הגבהה היד ולא סגי בהגבהה הכפיים דאלת"ה הו"ל למיכתב וישא אהרן את כפיו דכתיב ובפרשכם כפיכם וכן התנא בסוטה הו"ל לשנות נושאים את כפיהם כנגד כתפיהן, וע"כ דבעינן נשיאת הידיים כולו ולא חשיב נשיאת ידיים אם לא הגביהן כנגד הכתפיים³.

בגליון הקודם נכתב בענין כהן המוסיף בברכתו על ברכת כהנים בלא שמוסיף שם בברכתו אם עובר בכל תוסין.

ויש להעיר בענין ההלכה של נשיאת כפים שצריך לישא כפים כנגד הכתפיים כדאיתא במתני' סוטה דף ל"ח ע"א במדינה כהנים נושאים את ידיהן כנגד כתפיהן ובמקדש על גבי ראשיהן חוץ מכהן גדול שאינו מגביה את ידיו למעלה מן הציון, ע"כ, ויש לעיין אם אין הכהן מגביה ידיו כנגד הכתפיים אם אינו עובר בכל תוסין.

והנה בענין זר המברך את ישראל שעובר בעשה כדאיתא בכתובות דף כ"ד כבר עורר על זה בבאור הלכה ריש סימן קכ"ח וכתב דבלא נשיאות כפיים אינו עובר בעשה ויש לעיין אם ישא כפיו אבל לא יגביה ידיו כנגד הכתפיים שלא יעבור בעשה.

והנה לענין כהן המוסיף ברכה בלא נשיאות כפים שבפשוט אינו עובר בכל תוסין שהרי לא עשה המצוה תקונה אלא שבכה"ל סימן קכ"ח כתב שמשמע מהרמב"ם דהכהן עובר בכל תוסין גם בלא נשיאות כפיים והארנו בזה בגליון הקודם יעו"ש.

אמנם נראה דכל זה אינו אלא אם בירך ברכת כהנים כדין ואחר כך הוסיף בלא נשיאת כפיים אבל אם בירך ברכת כהנים בלא נשיאת כפיים הרי לא קיים מצוות ברכת כהנים כלל וא"כ כשהוסיף עוד ברכה לא הוסיף במצוה כלל ומה שכתב הרמב"ם אינו אלא כשהוסיפה היה שלא כדין נשיאת כפיים דהנה כתב הרמב"ם בפ"ד מזה"ל דין י"ב וז"ל אין הכהנים רשאים בכל מקום להוסיף ברכה על שלשת הפסוקים כגון ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם וגו' וכיוצא בה לא בקול רם ולא בלחש שנאמר לא תוסיפו על הדבר וגו' עכ"ל, ומכאן הוכיח בבאור הלכה שעובר גם בלחש הוא הדין שעובר גם בלא נשיאת כפיים, אבל נראה פשוט דכל שלא נשא כפיו כדין ולא קיים מצוותו גם אם מוסיף על הברכה אינו מוסיף על המצוה שהרי לא עשה המצוה כלל וא"כ אם בירך ברכת כהנים כולו בלא נשיאת כפיים לא עבר על כל תוסין כלל.

יבואר אם נשיאת כפיים הוא דווקא בנשיאת כל היד כנגד כתפיו

ולפ"ז יש להסתפק שגם אם הכהן מברך בנשיאת כפים אם אינו נושא כפיו כדין אינו עובר, והנה כבר עורר הגאון ר' זאב כהן שליט"א על האופן של נשיאת כפים שצריך להיות כנגד כתפותיהן שאינו נחשב נשיאות כפים אם אין כל הידיים כנגד כתפיו וצריך להרים היד כולו כנגד הכתפיים ולא סגי להרים הכפיים בלבד כנגד הכתפיים אלא כל היד צריך להיות מורמת בפישוט ידיים כנגד הכתפיים וכן נהג אאמו"ר זצ"ל.

והוכיח כן ממש"כ המבי"ט בספרו קרית ספר (פרק י"ד מהל' תפילה) שכתב וז"ל 'מוגביהם ידיהם כנגד כתפיהם דבהכי הוי נשיאות ידים דכל הזרוע מקרי יד דכתיב וקשרתם לאות על ירך דהיינו זרוע, ולמטה מן הכתפיים לא מקרי נשיאות ידים דהיינו מקום היד ממש, אלא צריך להגביהם כנגד כתפותיהם'

¹ ויעיין בתוספות יום טוב סוטה פרק ז' משנה ו' שכתב וז"ל כנגד כתפותיהם פירש הר"ב מפני שצריך נשיאת כפים, ומיהו נשיאת כפים הגבהה בעלמא במשמע, עכ"ל, ומשמע דס"ל הפירוש של נשיאת כפים בהגבהה בעלמא סגי ולא מצריך כנגד הכתפיים ומנ"ל שבעינן כנגד הכתפיים, והמבי"ט יישב קושיותיו כמו שכתבנו בתוך דברינו.

² ואפשר דיד המכוון כל היד אבל מנ"ל דבגובה שביד אפשר ביד בכף היד אלא דבגמ' הקשו ואימא יד ממש משמע דיד ממש הכוונה כף היד ואפשר דמשום שלשון בני אדם יד הוא עד המרפק כמבואר בגמ' בערכין דף י"ט במבוא לקמן להכי הקשו ואימא יד ממש וצ"ע.

³ וראיתי מי שעורר בזה ליישב מנהג העולם שמסתפקין בהרמת הכפיים בלבד דהנה במשנה בסוטה ל"ח איתא במדינה כהנים נושאים את ידיהן כנגד כתפיהן ובמקדש על גבי ראשיהן חוץ מכהן גדול שאינו מגביה את ידיו למעלה מן הציון, ומבואר דמה שהכהנים מגביהין במדינה הכהנים מגביהין במקדש והרי הכהנים במקדש אינן מרימין אלא את כפיהן מעל לראשיהן ולא את ידיהם שהרי לא יתכן להרים היד כולו מעל הראש וא"כ משמע דסגי בנשיאת כפים לחוד, ואפשר דהכהנים במקדש שמרימין הידיים מעל לראשיהן אינו אלא משום כבוד השם שמוכיחין בברכתם וכו' סגי בהרמת הכפיים בלבד, אבל הרמת הידים בעינן כל היד שהרי מקרא מלא דבר הכתוב וישא אהרן את ידיו וצ"ע.

והראוני בספר ציוני הלכה ברכת כהנים למרן הגריש"א זצ"ל שאמר שמדברי השו"ע נראה שצריך לפשוט כל היד כנגד הכתפיים וז"ל השולחן ערוך סימן קכ סעיף יב **מגביהים ידיהם כנגד כתפותיהם**, ומגביהים יד ימנית קצת למעלה מהשמואלית, ופושטים ידיהם וחולקים אצבעותיהם ומכוונים לעשות ה' אוריים: בין ב' אצבעות לב' אצבעות אויר אחד ובין אצבע לגודל ובין גודל לגודל. ופורשים כפיהם, עכ"ל, ומשמע דבעינן פשיטת כל היד.

אמנם כתב שם עוד שהכהנים שמברכים ברכת כהנים במקום שיש הרבה כהנים ואינם יכולים לפשוט ידיהם לגמרי יכולים לפשוט כפיהם בלבד ולברך ברכת כהנים ונראה מדבריו דס"ל דאינו לעיכובא בברכת כהנים וצ"ע.

יבואר אם אדונינו הגר"א בירך ברכת כהנים ביד אחת או בב' ידיים

ועיין בתורה תמימה במדבר פ"ו הערה קלא וז"ל ואני שמעתי מאיש אמונים שהגר"א מוילנא ברך את הג"מ ר"ח לנדא מו"ץ דוילנא בשעת חופתו והניח ידו אחת על ראש הגר"ח בשעת הברכה ושאלוהו על ככה והשיב כי לא מצינו ברכה בשתי ידיים רק לכהנים במקדש ובסידור הגר"א אחר תפלת ערבית לשבת כתב שמנהג לברך הילדים בשבת רק ביד אחת ואפשר שאין טעמו מדין בל תוסיף רק שצורת ברכה של ב' ידיים היא רק לכהנים, אך עיין בתוספת ברכה נשא עמוד ל' שכתב שם בעל התורה תמימה שחשש הגר"א לאיסור עשה של זר המברך לישראל.

ולמשנת דבעינן בנשיאת כפיים שהידיים יהיו כנגד הכתפיים ולא סגי בנשיאת כפיים בלבד, א"כ צ"ע אמאי הגר"א לא בירך בשתי ידיים וכדי שלא יעבור באיסור של זר שבירך את ישראל היה יכול שלא להרים ידיו כנגד כתפיו וסגי בזה שלא יחשב כזר שבירך את ישראל, ולכאורה מבואר מזה דס"ל דסגי בנשיאת כפיים לבד וביושבו ומברך העומד לפני הרי הוא מרים כפיו כנגד הכתפיים להכי בירכו בידו אחת, ואפשר עוד דס"ל דהרמות הידים כנגד הכתפיים אינו לעיכובא בברכת כהנים להכי ברכו ביד אחת וצ"ע.

ועכ"פ בכהן שיש לחשוש שלא להוסיף בברכה משום בל תוסיף יכול לברך את חבריו או את בניו בברכת כהנים בנשיאת כפיים שלא כנגד כתפיו, וממילא אינו עובר בבל תוסיף.

יבואר שהרדב"ז ס"ל דברכת כהנים בלא נשיאת כפיים אינה לעיכובא

והנה דעת הרדב"ז ח"ו ב' אלפים קי"ז דנשיאת כפיים אינה לעיכובא והביא ראיה מידי עקומות דפירש"י ז"ל כפופות והר"ן פירש שנתעקמה ידו

במה שנתבאר בגליון הקודם בעניין בל תוסיף קודם המצוה, והקשה החמדת שלמה בעניין תקיעות של אלול אמאי לא הקשו בגמ' ר"ה דאי עובר בבל תוסיף בלא כוונה איך אנו תוקעין באלול, הנה הראוני בספר דמשק אליעזר על ביאור הגר"א סימן תרס"ו האריך בנדון הישן בשמיני בסוכה, וחיידש דהא דמפסיקין לתקוע בערב ר"ה משום שלא יאה נראה כבל תוסיף כמו בישן בשמיני בסוכה שצריך לפחות ד' על ד' כדי שיוכל לישון בסוכה בשמיני משום שנראה כבל תוסיף הכי נמי בערב ר"ה אם היה תוקע היה נראה כעובר על בל תוסיף מדרבנן.

אמנם מהא דכתבו האחרונים הרבה טעמים בהא דמפסיקין לתקוע בערב ר"ה ולא כתבו האי טעמא נראה דלא חששו לבל תוסיף בזה וכבר כתבנו דאפשר דקודם המצוה ליכא בל תוסיף או דמעשה הנעשה פעם אחת ביום אינו נראה כבל תוסיף ולא דמי לסוכה שמצוותה כל היום וכמשנ"ת בגליון הקודם.

והנה בביאור הגר"א על יונה כתב דמפסיקין לתקוע בערב ר"ה משום הא דאיתא בגמ' בגיטין דאחר שהכו בקורנן ליד טיטוס ל' יום כבר התרגל יתושו של טיטוס להכאות אלו והמשיך לנקר במוחו והכי נמי אין תוקעין ל' יום שהרי כיון דדש ולא נתעורר על ידי השופר.

אחורנית אע"ס שאינו יכול לפרוש את כפיו ואפ"ה יהיב תנא טעמא מפני שהעם מסתכלים בו משמע דאין פרישת כפיים מעכבי, והנו"ב דס"ל דמעכב צריך לומר דבכל הני אשמועינן דפסולין אפי' מצו לפרוש כפיהם.

והנה ראיתי בספר חיי בנימין להגאון ר' בנימין פוזן זצ"ל שהביא שבס' מעשה אלפס מהגר"ר בן ציון אלפס ז"ל שהי' מגיד בירושלים שסיפר מעשה זה בשינויים גדולים וז"ל המעשה אלפס שם ירושלים תש"א עמו"ט הכרתי את הגאון ר' יחזקאל לנדא אב"ד דוילנא שכאשר נעשה חתן הביא אותו מחותנו בשבת לפני הגר"א שיברך אותו והגר"א ז"ל ישב בסעודה שניה של שבת ואכל את הקוגל והחתן היה מלוכש בשטריימיל ורצה הגאון להניח ידיו על ראש החתן לברכו ונסוג החתן לאחוריו שלא ישמין הגאון את השטריימיל בידיו השמנות מהפשטידא והניח הגר"א יד אחת על השטריימיל וברכו והאריך ימים ולמד עד יומו האחרון בלי משקפים והצטער רבי יחזקאל לנדא כל ימיו על קטנות המוח שלו שהוקיר את השטריימיל יותר מידיו של הגר"א עכ"ל הס' מעשה אלפס, ובספר חיי בנימין כתב בשם הגר"ר מאיר היילר שליט"א שאמר שהסתפק איזה נוסח לקבל יותר אם של התורה תמימה או של המעשה אלפס ושאל את מרן הגרא"מ מ"ש שך זצ"ל ואמר הגר"ר בנציון אלפס היה מוסמך.

והרב בעל חמדת ימים שבת ח"א פ"ז כתב שישים רק יד אחת שאין שתי ידיים זוכות כאחד, ולא כתב הטעם משום האיסור דזר שבירך ברכת כהנים, וכן משמע בספר מעבר יבק שביאר הטעם לשים ידו על ראש המתברך בשעת ברכה לפי שיש ביד האדם מ"ו פרקים כמנין מ"ו תיבות שיש בברכ"כ לומר יחולו על ראשך הברכות שבג פסוקים אלו שהם מ"ו, ומשמע דסגי ביד אחת. **והנה** שמעתי מחכם אחד שעורר שאם הכהן אינו מרים ידיו כנגד כתפתיו הרי לא קיים מצוות ברכת כהנים וא"כ הוא התיבות של ברכת הכהנים שאומר הש"ץ הוי הפסק לחזן באמצע תפלתו ורוצה לומר בלחש אלוקינו ואלוקי אבותינו ברכינו וכו' ואומר התיבות כמו שהש"ץ צריך לומר כשאין כהנים ולא הוי הפסק בתפלתו, וכל זה אי נימא שהרמת הידים כנגד הכתפיים הוא לעיכובא.

וכן העירו עוד שאם הכהן הרים היד כנגד הכתפיים בתחלת הברכה ולאחר מכן הוריד הידיים מכנגד הכתפיים הרי הוא עובר בבל תגרע שהרי לא בירך את כל הברכות של ברכת כהנים כדון, וא"כ צריך זהירות יתירה בזה ולא שמענו מי שהעיר להזהר בזה והדבר מצוי הרבה למי שאינו נזהר בזה ביותר, ונראה לכאורה כמש"כ בשם מרן הגריש"א שאינו לעיכובא וצ"ע טובא.

הערה בעניין התקיעה בימי אלול אם נראה כבל תוסיף והטעם שמפסיקין לתקוע בערב ר"ה

ובביאור הגר"א בשו"ע סימן תקפ"א ס"ד כתב דמפסיקין לתקוע בערב ר"ה כמו שאמרו דהאוכל סעודת חול בערב שבת מפסיק סעודתו ומקדש כדי שיהא ניכר שאוכל סעודת שבת ואפי' דלא קיי"ל הכי, מכל מקום אפשר דמה שפורס מפה ומקדש הוי נמי כסילוק וחזינו דבעינן שיהא ניכר שהוא תוקע למצוה, והנה כשחל יום ראשון של ר"ה בשבת דבלא"כ אין תוקעין כתב במ"ב שאין תוקעין בער"ה משום דבשבת איכא נמי זכרון תרועה והרי הוא כמו שתוקעין בר"ה ובעינן היכר להפסיק בתקיעות בער"ה.

וכן הוא באמת בירושלמי ריש פרק ד' דר"ה דמבואר דהא דאין תוקעין בר"ה שחל בשבת הוא מן התורה דילפינן מקרא דכתוב זכרון תרועה ולא יום תרועה דבשבת אין תוקעין אלא מזכירין פסוקי שפרות.

ויש מקום לדון לפ"ז דהמקפידין שלא לטעום קודם התקיעות בר"ה כמו שמבואר ברעק"א בגליון השו"ע סימן תקפ"ט וכן הוא בהנהגת הרעק"א שכתב לחלושים בזמן המגיפה שיאכלו אחר תקיעות דמיושב קודם מוסף וכן הוא במטה אפרים סי' תקפ"ה, א"כ הוא הדין בשבת קודם אמירת מלכות זכרונות ושפרות הרי הוא כמו אכילה קודם תקיעות, אלא דמשום איסור תענית בשבת הקילו לקדש קודם תקיעות ולאכול פחות מכביצה כדי שלא להיות בתענית בשבת.

יישוב אמאי אי אפשר לומר דפרשת יפת תואר איירי במלחמת מצוה והתורה התירה גם איסור לא תחיה כל נשמה

שמעתי ממחותני הגאון ר' יקותיאל הלוי פישל שליט"א ששמע מהגאון ר' יעקב ניימן זצ"ל שבמסיבת רבנים באר"ב ישבו גדולי תורה ודנו בכוונת חז"ל שפרשת יפת תואר איירי במלחמת הרשות שהרי במלחמת מצוה התורה אמרה לא תחיה כל נשמה, והקשו דמאחר שהתורה דברה כנגד יצר הרע הרי אפשר שהתירה התורה גם איסור לא תחיה כל נשמה ונאמרו בזה כמה תירוצים והגאון ר' יעקב ניימן זצ"ל ראש ישיבת אור ישראל לצעירים אמר בפשיטות ליישב דאע"פ שהתורה התירה יפת תואר כנגד יצר הרע ומשום איסורי ידיה הרי הותר לו כדי שלא יבוא לאיסור, אבל הרי כל ישראל מצווין להרגה ולחבירו אין לו היתר שלא יהרגה ולכן אי אפשר להתירה שהרי סוף